

Joseph Aloysius Stanfield, Grace Simpson: *Les potiers de la Gaule Centrale*. Revue archéologique Sites, Hors-série No. 37 (Recherches sur les ateliers des potiers de la Gaule centrale, tome IV). 1990. 451 strani, 175 celostranskih tabel, več risb med besedilom.

Terra sigillata iz srednje Galije je nemara vsaj tistim, ki smo kdaj delali v predelih, ki se jih že dotika nadih rimske Panonije, prvo, na kar pomislimo ob pojmu terra sigillata. V tistih krajih je bila in je še vedno nekaj, na kar se pri kopanju najprej ujame oko celo popolnega laika. Polna rdeča barva, čvrst premaz z leskom in zlasti reliefni okras – vse to pritegne. V reliefnem okrasu srečujemo še dobro spoznavne like bogov, živali, simpozijev, ki so pojem antične monumentalne umetnosti, in sem in tja preberemo med viticami še ime lončarja ali podjetnika.

Od leta 1958 dalje je opredeljevanje reliefnih posod iz tega izdelovalnega kroga po vsem imperiju vodilo, lahko rečemo, kar brezhibno vodilo, delo J. A. Stanfield, G. Simpson, Central Gaulish Pottery. Knjiga, do katere smo mogli pri nas dolgo le z medbibliotečno izmenjavo, je bila zaradi svoje uporabnosti tudi sicer malokdaj takoj dosegljiva na policah v knjižnicah. Poleg tega je, seveda v določenih razsežnostih, zastarela. Tako so bile zahteve po ponatisu vse glasnejše. To so storili v Franciji, ob izdaji jim je pa pomagal širši uredniški odbor, ki mu je predsedoval Eric Birley. Ta odbor je usmerjal prenavljanje knjige, ki ga je zdaj, tudi za leta 1945 umrlega Stanfielda, v celoti opravila Grace Simpson.

Knjiga je zdaj bistveno razširjena z uvodnim poglavjem, v katerem so korekture k dataciji. Sledi zgodovina knjige in bibliografija. Tudi ta je razširjena s seznamom del, ki so izšla 1958–1989. Sledi razdelek z razčlenitvami stila mojstrov iz Trajanovega časa in razdelek z razčlenitvami mojstrov iz Hadrijanovega in poznejšega časa.

Ob tem, ko želimo tudi našo arheologijo opozoriti na pomembno izdajo, se mi zdi pomembno poudariti dve. Sigilata se je zdela – občasno – orodje za raziskovanje, ki samo po sebi skoro vselej zadošča za datiranje, pa tudi za interpretacijo trgovskih potov in gospodarskih tokov. Toda nadaljnja raziskovanja vedno spet opozorijo na meje, prek katerih ne moremo. Tako temeljne razprave, zlasti one o neokrašeni sigilati in o sredozemskih faktorijah, v zadnjem času vse bolj poudarjajo potrebo po naravoslovnih raziskavah pred interpretacijo najdb. Ob tem pa vemo, da so naravoslovne raziskave po eni strani zelo zahtevne in samo rezultati zelo majhnega števila izredno specializiranih laboratorijev v svetu so zares uporabni. Tudi ti laboratoriji pa za začetek vsake analize potrebujejo arheološko interpretacijo gradiva, ki ga analizirajo. Tako se nam naenkrat zazdi, kot da je vse proučevanje sigilate in s pomočjo sigilate začaran krog brez izhoda. Kljub temu je terra sigillata odlično kronološko in interpretacijsko pomagalo, le ob začetku dela moramo biti pozorni na vse več podatkov. Za metodološki vzorec pri tem lahko služi tudi razvoj vedenja o srednjegalski sigilati.

Vedenje o srednjegalski sigilati ima odlično kronološko podlago, kajti teh izdelkov je bilo največ med uvoženimi dobrinami v posameznih, tudi zelo kratkotrajnih vojaških postojankah v Veliki Britaniji. Take kronološke sheme, kot so jo omogočile te postojanke, v krajih okrog Clermont-Ferranda v Franciji, kjer so srednjegalsko sigilato delali, ne bi bilo nikoli mogoče zgraditi, saj je med odpadki lončarij praviloma še marsikaj, kar na prvi pogled z značilnim stilom delavnice nima niti najrahlejšega stika. Datacija britanskih postojank se je z leti še izpopolnila in izostrila. Tako je, zanimivo, treba začetek delavnice v Lezouxu v marsikaterem pogledu pomakniti za nekaj let nazaj in vse bolj je jasno, da je le ena skupina manufaktur, tistih – mi bi na podlagi našega gradiva rekli, najbolj značilnih – okrog Paterna II in Laxtucisse ali Cinnama, delala do leta 190. Pri tem je zanimivo opozoriti na novo interpretacijo dejstva, da so delavnice nehale delati, ko so dosegle svojo populnost in največji obseg izvoza, tako rekoč nenadoma. To G. Simpson povzema po Birleyu in prenehanje delavnice naj bi bilo povezano s proskripcijami, ki so zadele podpornike premaganega Albina s strani zmagovalnega Septimija Severa.

Tudi nova stilna analiza na podlagi starih, odličnih Stanfieldovih in dodanih novih risb kaže, da je treba še pri srednje-

galskih lončarjih nekoliko bolj paziti na dejstvo, da vsi mojstri niso razvijali osebnega stila. Vendar pa še vedno drži, da je bila organizacija izdelave v srednji Galiji taka, kot smo jo pred časom napačno prenašali na vso sigilato: mojster je ustvarjalno sestavljal motive v kalupu in jih ročno povezal po svojem okusu z določenimi veznimi elementi, potem pa tudi naprej nadziral proces proizvodnje. Tako je ravno pri tej sigilati, to kaže tudi nova obdelava, pomot pri opredeljevanju izvora malo ali vsaj mnogo manj kot pri više organiziranih in bolj specializiranih lončarskih združbah v Italiji ali južni Galiji.

Poudariti želim tudi, da popravki v knjigi potrjujejo objavljene analize ptujske srednjegalske sigilate. Poleg nekaj zgodnjih primerkov je skoro vsa srednjegalska sigilata s tega področja iz zadnje faze velike skupine lezujskih delavnic in sodi tako v čas po prvem sunku markomanskih vojsk. Z velikim uvozom te sigilate, prav gotovo po zgornji Donavi, so v Panoniji in v velikih vojaških oporiščih, med katere je Petoviona gotovo sodila, oskrbovali armado in nekoliko tudi krpali rane markomanskega vdora. Pri nas, v zaledju limesa, se torej drugače kaže tisto, kar je pred časom opazil Dénés Gabler v vojaških postojankah ob Donavi, ko je zapisal, da je bila lezujska sigilata povezana le z žganino prvega markomanskega vdora. Verjetno moramo misliti na to, da so v času markomanskih vojn obdonavske postojanke večkrat gorele in v njih tudi sigilata, ki so jo tedaj vozili še izključno ali vsaj mnogo več iz srednje Galije kot iz rastočega Rheinzaberna.

Tistemu, ki ga podrobnosti teh vprašanj manj zanimajo, bo pa staro uvodno poglavje k prenovljeni knjigi dragocen priručnik, ki na kratko povzame bistveno o sigilati, na novo pa opozori tudi na nerešene probleme.

Iva MIKL-CURK

Slobodan Fidanovski: *Rimska keramika Ulpijane*. Centar za arheološka istraživanja, knjiga 10. Beograd 1990.

Slobodan Fidanovski je sodelavec Prištinskega muzeja in je pripravil študijo o rimski keramiki Ulpiane, izkopani v letih 1978/79.

V uvodu nam oriše zgodovino tega mesta, ki je bilo ustanovljeno v začetku 2. st., živelo polnih pet stoletij, potem pa bilo porušeno v avarsko-slovanskih vdorih. Zraslo naj bi na območju staroselske naselbine, nastale zaradi rudarstva. Ta domneva pa ni bila potrjena z arheološkimi izkopavanji, ki so zajela le manjši del mestne naselbine.

Ustanovitev mesta sega v Trajanovo dobo, katere značilnost je bila pospešena urbanizacija provinc. Ulpiana je bila v začetku manjše rudarsko mesto, ki pa je verjetno že v času Trajana postalo municipij. Mej njenega ozemlja še ne poznamo natančno; verjetno je zajemalo celo Kosovsko kotlino. Na jugu se je na Kačaniku stikalo z ozemljem Scupija, na severu pa s postajo Ad Fines pri sedanji Kuršumliji. Zahodna meja se je, kot domnevamo, nahajala v območju Prekoruplja vse do Metohijske kotline, vzhodna in južna pa sta tekli po Binački Moravi.

Mesto je ležalo ob cestah Naissus-Ulpiana-Scupi in Naissus-Lissos; v imenu postaje Viciano se skriva tudi njegovo ime.

Vrhunec razvoja je doseglo v 3. in 4. st., ko je bilo drugo po velikosti v novo nastali provinci Dardaniji. Bilo je mesto krščanskega mučenca Flora in je kmalu postalo episkopalni sedež. Imena škofov srečamo med sezname udeležencev zbora v Serdici 343, na carigrjski sinodi se pojavi ime škofa Pavla leta 533.

Jordanes omenja v svojih spisih o gotških vojnah porušenje Ulpiane 471. Marcellinova kronika pripoveduje, da so leta 441 hunske vojske vpadle v Ilirik, uničile Singidunum in Naissus in osvajale Ulpiano.

Po tem času je bilo mesto delno obnovljeno, večjo obnovo pa je doživelo v času cesarja Justinijana, v prvi polovici 6. st. Meščani so ga v znak hvaležnosti poimenovali Justiniana Secunda (Prokopij, De aedificiis, IV). Staro, dotrajano mestno obzidje iz začetka 3. in konca 4. st., ki je bilo poškodovano tudi v potresu leta 518, so obnovili in utrdili. Mestu pa ni uspelo zdržati slovanskih vpadov. Kmalu po obnovi je prišlo